

A FOGYATÉKOSOK MUNKAERŐ-PIACI HELYZETE, LEHETŐSÉGEI BERETTYÓÚJFALUBAN

*„Az igazi titok, ami egy fogyatékos ember boldog és hasznos élete mögött rejtőzik – a munka”
(Lord Snowdon)*

Az Unió majdnem minden országában létezik támogatott foglalkoztatás – igaz, eltérő szerkezetben. Számos országban állami szervezetek keretei közt, másutt a civil szervezetek gondoskodásában. Néhány országban, mint pl. Ausztriában és az Egyesült Királyságban koherens állami politika és ehhez kapcsolódó stratégiai tervezés keretei a meghatározóak, másutt központi iránymutatás nélkül, a helyi igényeknek megfelelő és azt kiszolgáló intézményrendszer működik.

Kvóta-rendszer

A kvóta rendszer első megvalósítói Ausztria, Franciaország, Németország és Olaszország voltak, ahol az első világháború munkaképes, de sérült veteránjainak foglalkoztatását próbálták így kezelni. Később ILO ajánlás is támogatta az integrációs elképzeléseket. A második világháborút követően az Egyesült Királyság és Hollandia vezetett be először kötelező kvóta-rendszert. Más országok, mint Dánia, Finnország, USA, Svédország inkább a szakképzést és a rehabilitációt részesítették előnyben, és a kvóta-rendszert alkalmazták ugyan, de nem kötelezően. Belgium és Írország kizárólag a közszférában vezette be, Portugália pedig egyáltalán nem alkalmazta ezt a megoldást.

Az 1986-os Bizottsági Ajánlás hatására, amely támogatásáról biztosította a kvóta-rendszert, számos országban reformot hajtottak végre, így pl. Hollandiában, Franciaországban és Németországban. Éppen ebben az időszakban ugyanakkor az Egyesült Királyságban eltörölték az ott minden hatékonyságot nélkülöző rendszert. Az országok többségében a kvóta-rendszer a háborúban megsérült veteránok foglalkoztatására vagy más módon szerzett sérülések kompenzálására született meg. Időközben a fogyatékkal élő emberek társadalmi elfogadottsága javult, és ezzel párhuzamosan munkaviszonyuk megítélése, a munkához való hozzáférésük elfogadottsága is pozitív irányba mozdult el. Sokak szemében a kötelező kvóta-rendszer az állam és a munkaadók szembenállásán alapul. Az állami előírások negligálását

az állam számon kérheti, a munkaadó pedig köteles azokat teljesíteni. Ebben a viszonyrendszerben is változás történt. Ma már az állam és munkaadók párbeszéde, a közös felelősségvállalás és a gazdasági terhek ésszerű elosztása a legfőbb vezérfonal. A kvóta-rendszer ennek megfelelően számos országban megváltozott, előtérbe kerültek a flexibilis megoldások. Az állam – a szabályozások megalkotásakor – tekintettel van a gazdasági folyamatok dinamikájára, az egyes iparágak eltérő terheire, és a fogyatékkal élő személyek alkalmazása során folyamatosan módosulnak a kvóta keretszámok is, pontosítják az alkalmazandók fogyatékoságával kapcsolatos előírásokat.

Ausztriában, Franciaországban és Németországban előtérbe kerültek az olyan megoldások, amelyekkel egy-egy jól meghatározott csoportból kikerült személy foglalkoztatása (amely pl. a kor, a sérülés típusa és súlyossága alapján meghatározott) magasabb vagy éppen alacsonyabb értékben számítódik kvótába. A „súlyozás” módszerével a munkaadónk lehetőségük nyílik akár kevesebb, akár több személy foglalkoztatásán keresztül biztosítani a számukra előírt kvótát, biztosítva ezáltal a gazdasági érdekek és a flexibilitás jobb illeszkedését. Hasonló megoldás az a francia „súlyozási” elv is, miszerint ha a kvótát a védett foglalkoztatásban résztvevő munkavállalóval töltik fel, a beszámítolás értéke magasabb.

Hazánkban, ha a megváltozott munkaképességűek foglalkoztatásáról van szó, akkor a munkáltatók berögzült sztereotípiákban gondolkodnak. A képzett fogyatékkal élők foglalkoztatása fel sem merül a lehetőségek között! Bár azt Nyugat-Európában a legkülönbébb álláshirdetésekből olvashatjuk, hogy a fogyatékkal élőket előnyben részesítik, nálunk megváltozott munkaképességű munkavállalót kereső hirdetést szinte csak takarítói, és portás munkakörökben találunk.

Mint az a kutatási adatokból kiderül Magyarországon a fogyatékosággal élők körében 85%-os a munkanélküliség, míg Európában ez csak 40%. Számukra talán a védett munkaerőpiac, a védett foglalkoztatás nyújthatna némi segítséget. Az utób-

bi évtizedben jelentősen megnőtt az ilyen típusú intézményeknél munkát vállalók száma, de ez még mindig elenyésző az igényekhez képest. A rehabilitációs foglalkoztatás egyik legfontosabb eleme a megváltozott munkaképességű munkavállalókat foglalkoztató munkaadók akkreditációs rendszere, melynek lényege, hogy a megváltozott munkaképességű munkavállalókat foglalkoztató munkaadók, a telephelyeiket, fióktelepeket, foglalkoztatás szempontjából tanúsítványt, illetve, minősítést szerezzenek. Ez minden munkáltató számára lehetséges, aki a Munka Törvénykönyve szerint munkaadóknak számítanak. És a tanúsítvány kérelemének benyújtását megelőzően egy évig működött, és:

- Saját maga foglalkoztat, vagy kíván foglalkoztatni megváltozott munkaképességű személyt, és

- Az alapító okiratban/szerződésben vagy vállalkozói igazolványában szerepel, hogy a foglalkoztatást, a munkavállaló meglévő képességei szerint, rehabilitációs célú munkavégzés keretében biztosítja

- A szakhatósági engedélyek a működéshez rendelkezésére állnak

- A munkavégzés területén az olyan személyi és tárgyi feltételek biztosítottak, melyek az egészséget nem veszélyeztetik, és a berendezést, technológiát a megváltozott munkaképességűek egészségi állapotának és fogyatékoságának megfelelően alakította/alakítja ki

- Az építészeti és környezet úgy van kialakítva, hogy az figyelembe veszi a fogyatékosággal élő személyek akadálymentes közlekedését

- A területen foglalkoztatott valamennyi munkavégzési forma megfelel a fent leírt feltételeknek, beleértve az összes atipikus foglalkoztatási formát is.

Az akkreditációs tanúsítvány szerint három minősítési szintet lehet elérni:

1. alaptanúsítvány (5 év)
2. rehabilitációs tanúsítvány (érvényessége: 3 év)
3. kiemelt tanúsítvány (érvényessége: 2 év).

Akkor nyilvánítható a munkaadó rehabilitációs foglalkoztatóvá, amennyiben megfelel a következő feltételeknek:

1. az akkreditációs feltételeknek megfelel
2. ha a rehabilitációs célú foglalkoztatásnak megfelelő tevékenységet a megváltozott munkaképességű személyek több mint fele végzi
3. esélyegyenlőségi tervvel rendelkezik
4. a segítő szolgálatok igénybevételét biztosítja
5. személyes rehabilitációs tervet készít (ORSZI javaslat alapján)
6. foglalkozási rehabilitációs szakmai programmal rendelkezik

7. rehabilitációs megbízottat alkalmaz, és/vagy munkatársat foglalkoztat

8. a székhelyén, telephelyén az összes akkreditációs feltétel teljesül, és az rehabilitációs foglalkoztatásnak minősül.

E feltételek megléte és újabb feltételek teljesítésekor védett foglalkoztatóvá minősítést is megszerezhet a munkaadó.

A foglalkoztatás formái

„A munkaviszony fő szabályként határozott munkaidőre és teljes foglalkoztatásra létesül. Ezt nem csupán a hazai szabályozás tartalmazza, hanem ez az elv az Európai Unió illetve az egyes tagállamok munkajogában is érvényesül. A főszabály alól azonban kivételek is vannak, melyek, napjainkban egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert. E kivételeket összefoglaló megnevezéssel atipikus munkaviszonynak nevezik a gyakorlatban és a jogirodalomban egyaránt”.¹⁸⁶

Az atipikus foglalkoztatást az MT nem használja, mert ezen belül is kialakultak egyéb munkavégzési formák.

A munkaerő-piacon szereplő megváltozott munkaképességűek számára nagy előrelépést jelent ez a foglalkoztatási forma.

A tartósan akadályozott személyek számára az atipikus foglalkoztatási formának egyik változata a *táv munka a legmegfelelőbb*.

A másik ilyen foglalkoztatási módszer a *rész-munkaidős foglalkoztatás*.

A munkaadó szemszögéből nézve a részmunkaidős foglalkoztatásnál visszatartó erő lehet, hogy a termelés ütemezése nem teszi alkalmassá ezt a típusú foglalkoztatást.

Azonban az MTA Szociológiai Kutatóintézet 2008-ban indult kutatása, a „Fogyatékosággal élő fiatal felnőttek társadalmi integrálódásának esélyei és lehetőségei a mai Magyarországon” eredményei azt mutatták, hogy a hazai szervezetek köre (149 szervezet/7 régió) nem szívesen foglalkoztat fogyatékosággal élőket. Az okok között bár nem utaltak fogyatékoságra, a személyes beszélgetések során mégis voltak jelzések, címkézések, stigmák.

Nálunk Magyarországon foglalkozási rehabilitáció filozófiája, hogy az egyes munkavégző funkcióiban korlátozott ember nem csökkent munkaképességű, hanem megváltozott munkaképességű,

¹⁸⁶ Munka Törvénykönyve XV. Fejezet. A munkaviszony egyes típusaira vonatkozó különös szabályok.

tehát meg lehet találni azt a munkakört, vagy meg lehet teremteni a munkafeltételeket, ahol ezek az emberek is teljes értékű munkavégzésre képesek. A fogyatékosokkal élő ember megmaradt munkavégző képességéből, valamint elvárásaiból kiindulva megtaláljuk azt a munkahelyet, amely számára tartós foglalkoztatást és önmegvalósítási lehetőséget biztosít. 1987 óta működik egy úgynevezett kvótarendszer, mely a megváltozott munkaképességű emberek foglalkoztatottságának növelését kívánja szolgálni Magyarországon. Ez azonban többször is változott mind a munkáltatók köre, mind a támogatás mértéke szempontjából. A foglalkoztatási kötelezettségüket nem teljesítő munkáltatók a hiányzó létszám miatt rehabilitációs hozzájárulást fizetnek.

A Munkaerő-piaci Alap rehabilitációs alaprészből a megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatására, az arra kötelezettséget vállaló munkaadó részére pályázati eljárás alapján támogatás nyújtható munkahely létesítésekor. Piaci előnyben részesülnek azok a munkáltatók, akik csoportos rehabilitációs foglalkoztatást alkalmaznak. Ilyen pl. a szociális intézményben ellátottakat foglalkoztató szervezetek, amelyek 50%-ot meghaladó mértékben fogyatékosokkal élő munkavállalókat foglalkoztatnak.

A Munkaerő-piaci Alap előre meghatározott, összetett célok érdekében biztosíthatja olyan programok megvalósításának pénzügyi fedezetét, amelyek térségi foglalkoztatási célok megvalósítására, munkaerő-piaci folyamatok befolyásolására, valamint a munkaerő piacon hátrányos helyzetben lévő rétegek foglalkoztatásának elősegítésére irányulnak.

Sajnos nem változott a korábbi gyakorlat, így a 20 főnél kevesebb fogyatékkal élő foglalkoztató munkavállalók nem tudják igénybe venni a rehabilitációs támogatásokat. A szabályozás nem javította az elsődleges munkaerőpiacon elhelyezhető fogyatékosok helyzetét, továbbra sem beszélhetünk érdemi előrelépésről.

A jelenlegi rendszer alkalmatlan a munkaerő-piaci folyamatok hatékony kezelésére, hiszen az akkreditált célszervezetek továbbra sem érdekeltek a munkavállalók elsődleges munkaerőpiacra visszavezetésével, így konzerválják a rossz struktúrát.

A Berettyóújfalui Kistérségben is több kiválalkozás megszűnt épp azért, mert húsz főnél kevesebbet foglalkoztatott. Ezek a fogyatékosokkal élő emberek többször keresték meg az egyesületet, tanácsot kérve.

A Berettyóújfalui Kistérségbe nem vezet autópálya, két elsőrendű főút (42-es, 47-es) azonban Berettyóújfaluban keresztezi egymást. A 42-es út (Nyugat-

Európát Kelet-Európával összekötő E60-as út részeként) a Budapestet Nagyváraddal összekötő út utolsó szakasza, míg a 47-es út, a Debrecen-Szeged közötti szakasza része a Balkánt a Baltikummal összekötő tengelynek. Emellett megközelíthetőségét segíti az is, hogy vasúti törzshálózati nemzetközi fővonalon (Budapest – Püspökladány – Biharkeresztes – Nagyvárad) helyezkedik el. Ez a vonal Püspökladánytól egyvágányú és nincs villamosítva. A város egyenlő távolságra van a jelenlegi megyeszékhelytől, Debrecentől és a történelmi vármegyeszékhelytől, Nagyváradtól.

A kistérség társadalmi-gazdasági helyzetét nézve országosan is a sereghajtók között van és a megyében a vizsgált indexek közel felében az utolsó, vagy utolsó előtti helyen áll. Ennek köszönhetően egyike azoknak a 67/2007 OGY határozatban meghatározott leg hátrányosabb helyzetű kistérségeknek, amelyekben az ország lakónépességének 10%-a él és területfejlesztési szempontból külön felzárkóztatási programot igényel.

Fogyatékkal élők Berettyóújfaluban 2006-os adatok szerint

A tartós egészségi problémával, fogyatékkal élő emberek munkaerő-piaci lehetőségei erősen behatároltak, tíz érintettből mindössze csak egy dolgozik. A városban több megváltozott munkaképességűeket foglalkoztató működik, akiknek jelenléte hozzájárul ahhoz, hogy a fogyatékkal élők a munkájukon keresztül is a társadalom hasznos tagjainak érezhessék magukat.

A városban élő fogyatékosok közül a legnagyobb számban (57) értelmi fogyatékos él (59%). Jelentős a mozgássérültek csoportja is, akik a célcsoport 32%-át alkotják.

A pszichiátriai betegek száma hasonló a fogyatékosokéhoz. A házi orvosi szolgálatok adatai alapján a városban 14 fő pszichiátriai beteget tartanak nyilván, viszont a kórházi statisztikákban ennél nagyobb létszám (67 fő) szerepel.

A városi esélyegyenlőségi program, mely 2006 óta nem módosult, hangsúlyt fektet a prevencióra, a fogyatékosokat okozó betegségek, balesetek megelőzésére – a szubszidiaritás elvének érvényesítését szem előtt tartva – a Bihari Önkormányzatok Többcélú Kistérségi Társulás keretében tervezi biztosítani a támogató szolgálat. Ez a cél máig nem valósult meg, hasonlóképpen nincs a fogyatékos személyeknek a lakókörnyezetükben történő ellátása, a lakáson kívüli közszolgáltatások elérése, és ezzel egyidőben önállóságuk megőrzése.

Deklarált cél volt továbbá a fogyatékos személyek integrációjának megvalósítása, az intézmények teljes körű akadálymentesítése, illetve a gazdasági élet szereplőinek támogatása az akadálymentesítésben legkésőbb 2012-ig. Az Önkormányzat vállalja, hogy elősegíti a fogyatékkal élők minél könnyebb információhoz jutását, különösen a helyi médiában (feliratozás, jeltolmács, gyengén látók számára jobban látható honlap stb.), valamint az elektronikus ügyintézés lehetőségének megteremtését”.¹⁸⁷

Tulajdonképpen azért rendelkezik a város esélyegyenlőségi programmal, mert csak így részesülhet pályázati támogatásban. Ebből következik, ha nem lenne ez a „megszorítás”, még ilyen közhelyes esélyegyenlőségi program sem lenne. A szabályozástól kezdve a helyi társadalmi összetevőkön át minden megváltozott az elmúlt hat évben, mégis igény a társadalmi folyamatok megismerésére, elemzésére. Hol, kikkel lehetne összefogni a változtatás érdekében?

Az önkormányzatnak több civilszervezet formálisan a partnere, azonban alig van információcsera a hivatalok és a civil szervezetek képviselői között. A humán erőforrás és támogatás esetében egy pedagógus nyert képesítést a kistérségre, azt is továbbképzésen, de ennek tartalma nem ismeretes.

A Pirehab Berettyóújfalui Kirendeltség vezetője szerint ezen a munkahelyen nem alkalmaznak fogyatékosokkal élőket, csak mozgásukban akadályoztatott embereket. A fogyatékosokkal élők egy másik telephelyen vannak. Köztudott, hogy ott az értelmi fogyatékosok otthona közel van ehhez a telephelyhez egy másik cég is, a BERÉPÓ Kft. Így derült ki, hogy a munkahelyi vezető csak az értelmi fogyatékosokat sorolja az akadályoztatott emberek közé.

Csiga-Ház is működik Berettyóújfaluban, de erről sem hallottak a város vezetői. A Berettyószentmártonért Egyesület vezetője tájékoztatott arról, hogy a Csiga-Ház Szociális Szolgáltató Intézmény Fogyatékos és Pszichiátriai betegek nappali otthonát 2010-ben hozták létre, ahol 24 fő nappali ellátására van lehetőség. Céljuk, a családok tehermentesítése. Több hasonló intézménnyel jó a kapcsolatot ápolnak, segítik egymás működését.

Működik még a Bihari Útkereső Alapítvány, amely tanácsadó intézményként végzi a munkáját, a Családsegítő Szolgálat mellett.

Korábban szinte fel sem tűntek az akadálymentesítés hiányai, mára viszont egyre nyilvánvalóbbak

a nehézségek. Berettyóújfaluban a közlekedési jelzőlámpa csak zöldre vált, viszont nincs hangjelzés, így a látássérült, vagy vak ember segítség nélkül nem tud áthaladni az úttesten.

Akadálymentesítés a közintézményekben jól van megoldva, viszont pl. kisebb boltnál olyan a feljáró, hogy abban csak elesni lehet, nemhogy kerekesszékkal, vagy akár babakocsival fel lehessen jutni.

Összefoglalás

Európa felismerte a gazdasági versenyképesség döntő fontosságát a világgazdaságban. Bizonyítást nyert továbbá, hogy ezt a versenyképességet csak akkor lehet biztosítani, ha sikerül hasznosítani minden egyes állampolgár képességeit és közreműködését. Ma már nem engedhetjük meg magunknak, hogy közösségeink nagy csoportjait kirekeszük a társadalomból és a munka világából – különösen akkor nem, ha erre nincs semmiféle nyomós ok. Az utolsó néhány évben a szegénység és a kirekesztés csökkentése központi céljá (feladattá) vált. A különböző kormányok intézkedései, a civil szervezetek kezdeményezései azt jelzik, nem nyugodtunk bele, hogy emberek százai lezuhantak a társadalom periferiájára szorultak legfeljebb elviselik a körülöttük, fejük felett történő eseményeket. Az esélyegyenlőség terén, így a fogyatékos ügyben sem maradhat el a társadalmi szemléletformálás, ami az egyik legnagyobb kihívás. Ezzel kapcsolatban súlyos feladat hárul a mindenkori kormányzatra, a döntéshozókra és végrehajtókra. Előfeltétele mindennek azonban, hogy szakszerű társadalomtudományi vizsgálatok készüljenek, korrekt statisztikai elemzések, átgondolt és a térségi tapasztalatokra építő helyzetelemzések, fejlesztési stratégiák, amelyek együttesen szolgálhatják azokat a tennivalókat, melyek a felzárkóztatást, az esélyegyenlőség lehetőségeinek megteremtését és az egyéni tudás és ismeretanyag bővítését jelentik. Szándékom szerint az elkövetkezendő időben igyekszem feltárni a Berettyóújfalui Kistérség fogyatékos ügyi helyzetét, a foglalkoztató intézmények működését és ezek ismeretében kísérlet teszek egy fejlesztési program kidolgozására.

187 196/2006. (V.25) sz. határozat Berettyóújfalu esélyegyenlőségi programjáról.

Felhasznált irodalom

Balogh Lídia, Kádár András Kristóf, Majtényi Balázs, Pap András László 2010 *Antidiszkriminációs és esélyegyenlőségi alapismeretek*. LHarmattan, Budapest.

A befogadó társadalomért esélyegyenlőségi politika Magyarországon 2002–2010. Szerk. Szále László, 2010 Budapest. Szociális és Munkaügyi Minisztérium Esélyegyenlőségi Szakállamtikársága.

Berettyóújfalú város esélyegyenlőségi programja 196/2006.

A fogyatékosokkal élők jogairól szóló egyezmény (Convention on the Rights of Persons with Disabilities Doc. A/61/611.

Koltai Dénes 2003 *A felnőttképzés elméleti, gazdasági és területi problémái*. PTE TK FEFI Pécs.

www.egyenlobanasmod.hu

www.eselyegyenloseg.lap.hu

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=hu&atId=956>

<http://feek.pte.hu/feek/feek/index.php?ulink=1331>

<http://www.orszi.hu/iranyelvek/altalanosresz.pdf?phpMyAdmin=-T4pq3Ee7Ls7RAP87t8XziBu0H9>

professional examinations using the results of social science, precise statistical surveys, situation analyses based on local experiences, development strategies, which factors together are serving the establishment of the opportunity to provide equal opportunities, and means the expansion of the personal knowledge. I'm trying to reveal the specialities of the impairment-case in the area of Berettyóújfalú and the work of the institutions connecting, and using these results i'm making an attempt to make a development program.

Summary

Europe recognized the capital importance of economical competitiveness in world economy and it is proved, that this competitiveness can be provided if we can utilize the contribution and ability of every citizen. Nowadays we may not allow ourselves to exclude our groups of community from the society and from the world of work, especially without any good reason. The reduction of poverty and exclusion have become central purpose (task) in recent years. The measures of governments and initiatives of civil organizations show that we didn't accept the resignation of thousands of people living on periphery. Every member of the whole society have got the same rights and not only on the level of laws. Making cooperation dominant instead of exclusion is our common responsibility. The altering of the society's point of view would be needed in the issue of equal opportunities, just like in the case of impairment. The responsibility of the government in power, the executors and the decision-makers are very big. Achieving these purposes we need